

LINGUISTIC ASPECTS TO THE PSYCHOLOGICAL
PORTRAIT OF MYKHAILO KOTSYUBYNSKY
(ON THE MATERIAL OF THE SHORT STORY "DREAM")

The article continues the author's series of publications on the verbal expression of psychological accentuation in Ukrainian artistic discourse. The research features psycholinguistic characteristic of the short story "Dream" by M. Kotsiubynsky. It has been proved on the concrete language material that the short story pertains to "light- melancholic" texts (after V. Belianin's). The psychological type of the main personage has been analysed as the quintessence of the author's psychology.

Keywords: psycholinguistics, psychoanalysis, accentuation

УДК 81'373.7 = 512.161

Пишньоха О. А.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНУВАННЯ КУЛЬТУРНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ
В ТУРЕЦЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена питанню правильної інтерпретації та перекладу культурно маркованої лексики турецької мови українською. Проведено культурологічний та семантичний аналіз лексики на матеріалі творів турецьких поетів ХХ століття.

Ключові слова: культурно маркована лексика, мовна картина світу, культурно-конотована лексика.

Проблематика діалогу та взаєморозуміння культур стає все більш актуальною темою дослідження у сучасному мовознавстві. Кожен учасник міжнародних контактів швидко усвідомлює, що одного володіння іноземною мовою недостатньо для повноцінного міжкультурного взаєморозуміння, що потрібно знати максимальний комплекс форм поведінки, психології, культури, історії своїх партнерів по спілкуванню. Важливим фактором постає вміння правильно тлумачити інформацію іноземною мовою (усну чи письмову), розпізнавати невідповідності у сприйнятті ситуації, які викликані культурними відмінностями між автором тексту і його реципієнтом.

Актуальність даного дослідження визначається тим, що культурно маркована лексика в сучасному мовознавстві відіграє одну з провідних ролей. Крім того, вона визначається фактором наближення тюрколога до загальнолюдських цінностей та культурних ідеалів, коли процес вивчення турецької мови передбачає культурологічний підхід, який спрямовує всі компоненти освіти до культури і людини як її творця, її суб'єкту, здатного до культурного саморозвитку; можливістю подолати національний культуроцентризм, краще ідентифікувати самого себе, глибше усвідомити власну культуру у порівнянні з культурою мови, що вивчається; неопрацьованістю культурно маркованої лексики в тюркомовному середовищі; детальним та комплексним дослідженням культурно маркованої лексики в турецькій мові.

Метою дослідження є проведення семантичного і культурологічного аналізів культурно маркованої лексики в турецькій мові.

Об'єктом дослідження виступає мова творів турецьких поетів як джерело національно культурної інформації.

Предметом дослідження є національно маркована лексика творів турецьких поетів ХХ століття й вербальні механізми зберігання та передачі культурно маркованих елементів художнього дискурсу при перекладі.

Тюркологи крізь призму цих творів краще опановують турецьку мову, турецький побут, особливості світосприйняття нації. Тонкощами національного менталітету пронизані усі вірші завдяки наявності в них невичерпного джерела культурно маркованої лексики, завдяки влучній добірці фразеологізмів, багатству реалій, фонової лексики тощо. Культурно маркована лексика в поезії може розкривати нові відтінки певного явища, уявлення чи поняття, може допомагати характеризувати не саме явище, а своєрідне бачення, оцінку його, ставлення до нього. Відомо, що в тексті одні і ті ж об'єктивні властивості явища характеризуються різними словами в залежності від точок зору і оцінки мовця.

До числа реалій, які зустрічаються у творах поетів-хеджистів віднесено широкий спектр слів турецької мови. Поети-хеджисти присвячували свої твори рідним краям, тому у поезії дуже часто зустрічаються:

1) номени на позначення феноменів соціально-культурного та суспільного життя Туреччини, споруд і архітектурних пам'яток.

У вірші Фарука Чамлибеля «Зимові сади» зустрічаємо такий рядок: *Mazi gibi sislenmiş Emirgan Çinaraltı*. – «Немов минулим огорнувся Емірган Чинаралти» (**Емірган Чинаралти** – це район на березі Стамбулу, який належить до ільче Сарьер).

Приналежність цього району до античних часів залишається дискусійним питанням, проте відомо, що за часів Візантійської імперії він мав назву

Kınarodis (Kınarodes), що в перекладі значить *кинариси* (Serviler). Причиною такої назви була велика кількість кипарисів на схилах цього узбережжя.

У середині XVI ст. ці землі отримав у подарунок від Великого візиря Ферідун бей і, таким чином, розпочалося заселення цієї місцевості. Свою сучасну назву ці землі отримали завдяки візирю Еміргюнеоглу у 1583 році. У 1933-1934 назви змінювали на «Улукьой», а згодом на «Міргюн», проте вони не «прижились» і закріпились за цим районом [12].

На сьогоднішній день район Емірган входить у велику кількість туристичних маршрутів і продовжує дивувати своєю красою й історичним минулим.

Також слід зазначити, що у віршах хеджистів часто зустрічається слово *il*. У перекладі потрібно обов'язково давати пояснення цього терміна українському читачу, зазначаючи, що *il* – це назва адміністративної одиниці у Туреччині, яка перекладається, як правило, як «іль», «вілаєт», «губернія».

Майже усі поети-хеджисти згадують у своїх віршах таку реалію, як *Anadolu*.

Анатолія (тур. *Anadolu*, від грец. Anatolē, букв. – *схід*) – це півострів у Західній Азії, який повністю розташований на території Туреччини і складає більшу частину її території, омивається Чорним морем на півночі, Мармуровим та Егейським на заході, Середземним морем на півдні. Протоками Босфор і Дарданели відокремлюється від Європи [11, 53]. Анатолією часто називають азіатські володіння Туреччини (на відміну від Румелії, європейської частини Туреччини). Назва Анатолія (грец. *ἀνατολή*) грецькою мовою означає «схід сонця, схід».

У XI ст. більша частина Візантії була загарбана турками-сельджуками, які створили на заході Малої Азії свою державу — Конійський султанат. Протягом XIV-XV століть турки-османи знищили Візантію і створили Османську імперію.

У літературі Анатолія виступає як символічний, омріяний багатьма поетами образ, через що дуже часто зустрічається у рядках їхньої поезії:

*Gidiyorum, gurbeti gönümle duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya
Я їду, пропускаючи крізь душу чужину,
Від Улукишла до Середньої Анатолії.*

Улукишла – місто та район в ілі Нігде у Туреччині. Місто Улукишла пролягає у долині між горами Медетсіз та Болкар, які належать до системи гір Тавр, та в минулому знаходилось на стратегічно важливому перехресті між Середземним морем, рівниною Конья та центральною Анатолією. Протягом століть у цих горах видобували золото, срібло, свинець, вапняк.

Тут знайдено залишки поселень хетського часу. Пізніше ці землі належали Фрігії та Римській імперії. У селищі Башмакчі збереглася гробниця Фаустіни, дружини імператора Марка Аврелія, а у Чіфтехане збереглися бані, які пов'язані з іменем Клеопатри. Сьогодні Улукишла – це невелике торгівельне містечко у сільській місцевості.

Відомим є Караван-сарай XVII століття Йокюз-Мехмет-паша, класичний приклад придорожньої гавані, яку було збудовано на Шовковому шляху до Ірану:

Toplanmıştı garipler şimdi kervansaraya... «Зібрав цієї миті чужинців біля караван-сараю...» [14].

(Kervansaray – караван-сарай, постійний двір).

Проте особливо цікавим є той факт, що саме з цим містом пов'язане написання поеми «Хан Дуварлари» Фарука Нафиза Чамлибеля, який відвідавши ці місця, був приголомшений їхньою своєрідною красою.

2) музичних інструментів і пісень:

У вірші Фарука Чамлибеля «Пастуший струмок» зустрічаємо такий рядок: *Kerem'in sazına cevap veren bu.* – «На саз Керема відповідь дає».

(saz – струнний східний музичний інструмент).

У віршах часто зустрічаємо таку реалію як *Muğla türküsü.*

Тюркю – різновид турецької народної пісні. *Muğla türküsü* – це народна пісня, яка належить регіону Туреччини під назвою Мугла. Слід зазначити, що тюркю досить популярні серед турецького населення і кожний регіон (навіть місто) може пишатися своїми тюркю, які мають свій неповторний стиль і характер звучання.

3) номени унікальних понять та явищ духовної культури турецького населення – релігійно-філософських понять (*mutasavvif* – суфій; *ilahi* – релігійний гімн). Зауважимо, що релігійна лексика у поетів – це засіб поетизації образів.

У віршах хеджистів лунає така реалія як *sebil.*

Розглянемо рядок з вірша Фарука Чамлибеля (Melek-ül-Mevt): *Yedi köy halkı sebil etti bu yıl kanlarını.* – «Народ семи поселень цього року пролив жертовно кров».

Sebil – це вода, яку безкоштовно роздають у дні релігійних свят; *sebil etmek* — «роздавати, давати неймовірно багато».

Vuslatın rüyasını görmek üzere uyuyup.

Ти заснув і побачити єднання сон захотів.

Vuslat – єднання; проте в іншому своєму значенні воно уособлює тонкощі східної філософії, а саме, *вуслат* – це єднання з богом, це усвідомлення людської недовершеності перед богом; це почуття, яке спрямовує людей

жити у гармонії з природою, ставитися до навколишнього світу з повагою, з розумом і взагалі робить людей кращими.

У цього ж поета часто зустрічаємо рядки зі словом *ayet*: «*Gitgide birer ayet gibi derinleştiler*. – «По одному повільно, ніби аяти, пізнали глибини».

Ayet – аят, вірш, строфа Корану.

У романтичних рядках Чамлибеля знову зустрічаємо варту уваги лексеми: *Gece mahtaba dalmak, sen de dalmışsın diye*. – «Ніч поринає в місячне проміння, щоб поринула і ти».

Mehtab – місячне світло.

У творах поетів-хеджистів зустрічаємо різноманітні фразеологізми з лексемою *tutmak* (тримати): *Vaadini tutmuş mu unutmuş mudur?* – «Чи ти дотримався своєї обіцянки, чи забув?» [16].

Vaadini tutmak — виконувати обіцяне.

У вірші Фарука Нафиза Чамлибеля «Зимові сади» бачимо такий рядок:

Yas tutma dağılmış diye kuşlarla çiçekler. Ніби занурилися у траур разом з птахами квіти.

Yas tutmak — перебувати у траурі.

Soğuk bir mart sabahı...Buz tutuyor her soluk. Холодний березневий ранок... Кожен подих вкривається льодом. [14].

Buz tutmak – вкриватися льодом.

Дуже часто зустрічаємо у творах хеджистів різноманітні комбінації з лексемою *can*.

Gömüyor can veren evladını yüzlerce nine. – «Століттями ховає загибле дитя матір» [15].

Can verdi kışın sunduğu taslarla zehirden... – «Загинув від отрути у ринках, що простягнула зима...» [15].

Can vermek – а) померти, загинути, піти на той світ; б) пристрасно бажати, домагатися; в) надихати, сповнювати життям.

Художники поетичного слова виявляють неабияке мистецьке вміння, об'єднуючи різноманітні слова на позначення різного психічного стану людини та різних явищ зі словом *can* (*can kızım* – любя донечка, тощо). Отже, на основі аналізу фразеологізмів із компонентом *душа* (тур. *can*) встановлено, що фразеосемантичні групи, що позначають моральні якості людини, соціально-моральні норми поведінки, процеси харчування, бідність, включено до тематичних утворень більш високого рівня, а також вони доповнюють розділ «людина» у схемі мовної картини світу та її складові, а саме «психіка людини», «біологічне існування людини», «людина у рамках соціуму».

До особливого різновиду культурно-конотованої лексики у творах турецьких поетів-хеджистів слід віднести символічні власні імена. Наприклад:

Лейла и Меджнун («*Leyla ve Mecnun*») – імена двох арабських закоханих, які належали до двох племен, між якими довгий час точилися міжусобні війни [7, 35]. Їх долі нагадують долі Ромео та Джульєтти. На основі цього сюжету на Сході написано величезну кількість поем, найталановитіші з яких належать Нізамі, Джами та Фузулі. Імена Лейли та Меджуна — це найулюбленіший символ відданого кохання на Сході.

*Göynünü Şirin'in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarında,
O hızla dağları Ferhat yarınca
Başlamış akmağa çoban çeşmesi..*

*Огортаючи душу в кохання Ширін
Вирушає в безкраї простори життя,
Як гори долає без вороття,
Мужній Фархад, так і він...*

Зазначений вище приклад доводить, що без знання культурно маркованої лексики мова, а особливо мова художніх творів, залишається для реципієнта лише набором символів без жодного інформаційного, а особливо емоційного забарвлення.

Отже, пізнання мовної картини світу турецького етносу дає можливість отримати інформацію про склад мислення та тип світогляду нації, подивитися на світ очима носіїв турецької культури. Національно-культурна специфічність турецької мови пояснює причини виникнення тих чи інших явищ, назв, термінів. Разом з мовною картиною світу вони можуть бути різними навіть для народу, який проживає на одній території (специфіка проявляється на рівні локальних реалій та мікрореалій). Культурно маркована лексика сучасної турецької мови, зокрема слова-реалії, залишаються пріоритетним полем для різноманітних лінгвістичних досліджень. Особливої уваги заслуговують виражальні можливості культурно-маркованої лексики в тексті, а також, дослідження шляхів, якими слова-запозичення потрапили в турецьку мову. Крім того, залишається відкритим питання перекладу таких слів. Це, в свою чергу, має неймовірний вплив не лише на розвиток тюркологічної науки в Україні, а й впливає на процес навчання студентів-тюркологів, майбутніх викладачів, перекладачів та дослідників турецької мови, для яких оволодіння всім багатством лексичних засобів мови є необхідною умовою професійної діяльності.

Дослідження національно маркованої лексики дозволяє «проникнути» в мовну картину світу турецького народу, допомагає усвідомити національно-культурну

специфіку мовних засобів, які обслуговують сферу спілкування та культурні потреби людини, а також виступає необхідною базою знань про культуру і сприяє вдосконаленню вивчення як турецької, так і української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Апресян Ю. Д.* Образ человека по данным языка. – В кн.: *Апресян Ю. Д.* Избранные труды, т. 2. М., 1995. 348-388 с.
2. *Гачев Г. Д.* Национальные образы мира: Курс лекций. — М.: Издательский центр «Академия», 1998. — 432 с.
3. *Влахов С.* Непереводимое в переводе /С.Влахов. — М. : Высш. шк., 1980. – 341 с.
4. *Воркачев С. Г.* Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. – М.: Гнозис, 2006. –400 с.
5. *Голубовська І. О.* Етнічні особливості мовних картин світу. – Київ-Логос, 2004.– 284 с.
6. *Гумбольдт Ф. В.* Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт. –Москва, 1985. – 451с.
7. *Первомайський Л. С.* Твори: В 7-ми т. Т. 6: Переклади. / Упоряд. С. Пархомовського.— К.: Дніпро, 1986.
8. *Покровська І. Л.,* Національно-культурна специфіка лексичної системи сучасної турецької мови.
9. *Українська радянська енциклопедія.* У 12-ти томах. / За ред. М. Бажана. — 2-ге вид. — К., 1974—1985. – 5000 с.
10. *Adivar A.* Interaction of Islamic and Western Thought in Turkey// Near Eastern Culture and Society,– New Jersey, 1951. – s.119-129.
11. *Yurdakul Mehmet Emin.* Türkçe şiirler. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBİYATI/mk_siirler/mk_siirler.htm.
12. *Tarihi zenginlik.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkiyeinternette.com/haber/8201-istanbul-semtler-ilceler-emirgan-korusuve-yalilari-ile-tarihi-zenginlik.html>.
13. *Фарук Нафиз Чамлибель* «Хан Дуварлари». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.siirdefteri.com/?sayfa=siir&siir_id=719.
14. *Фарук Нафиз Чамлибель.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.siirdefteri.com/?sayfa=sair&sair_id=82&sair=Faruk.
15. *Орхан Сейфі Орхан* «Думка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.siirdefteri.com/?sayfa=sair&sair_id=184&sair=Orhan

Дата надходження до редколегії: 25.10.2014

Пишньоха О. А.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ КУЛЬТУРНО МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ТУРЕЦКОЙ ПОЭЗИИ XX ВЕКА

Статья посвящена вопросу правильной интерпретации и перевода культурно маркированной лексики турецкого языка на украинский. Проведен культурологический и семантический анализ лексики на материале произведений турецких поэтов XX века.

Ключевые слова: культурно маркированная лексика, языковая картина мира, культурно-конотативная лексика.

Pyshnokha O. A.,
Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv

FUNCTIONING OF CULTURALLY MARKED WORDS IN TURKISH POETRY OF XX-TH CENTURY

This article is devoted to the issue of the culturally marked words` correct interpretation and translation from Turkish language into Ukrainian. There a cultural and semantic analysis of vocabulary is made on the basis of works of Turkish poets of the XX-th century.

Keywords: culturally marked words, language picture of the world, culturally connotated vocabulary.

УДК 82 – 93/ Стельмах Ярослав

Резніченко Н. А., к. філол.н, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ТЕМАТИЧНЕ ТА ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ ТВОРЧОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ ЯРОСЛАВА СТЕЛЬМАХА

У статті розглянуто прозові, драматичні твори Ярослава Стельмаха, з'ясовано тематику, композиційні особливості творів для дітей.

Ключові слова: казкова повість, н'еса, драматургія, дитяча психологія.

У літературу Ярослав Стельмах уходив поступово, почавши з перекладацьких спроб. Перші з-них з'явилися ще під час навчання в Київському